

TÓTH BÉLA

Tiszajárás

63.

TISZATELEK

Egyik ismert népdalunk tanítása szerint *Lefelé folyik a Tisza...* Magam is törvénye szerint ereszkedek, de néha visszafelé parancsol, amíg Ibrányból Teleknek tartok.

Öreg este ölel körül, amikor a falu iskolájához kerekezek, ahol a honismerős tanárnővel találkozom. Villanyfényben úszik egy terem, ahonnét eleven gyerekzsivaj szűrődik az ősfák lombjai alatt csöndeskedő udvarra. A ház, úgy nézem, a múlt században divatos kastélynak készült. Mészelt kőoszlopain görög oromzat hasal, alatta mai ikerablakok. Jöttömet hivataloságod asszony figyel, kisbaltával a kezével lép elő, rögtön észreveszem, nem akar ő fejbe kólintani, hanem szíves szavakkal tessékel a néptelen tanári szobába. A szokványos TANERT-bútorral rakott terem asztalain vendégvárón kikészített kávécsészék, üdítő üvegek, szétrakott puha cédulák, mint ahol könyvtáros szerkeszti a mindentudó katalógusokat.

A fehér lapok vonzanak. Néhány címszava megvallja, hogy nem könyvtári célokból íródtak.

„Alázat, alkotás, alkotmány, becsület, bizalom, boldogság, bosszú, bűn, büszkeség, cél, cselekedet, durvaság, erény, erő, erkölcs, eszme, eszmény, elv, elmélet, érzelem, jóság, fegyelem, felelősség, fősvénység, gőg, gyűlölet, hajlam, hasznosság, hazafiasság, hála, hiúság, hűség, igazság, igény, irigység, jellem, kapzsiság, képmutatás, készség, kötelesség, lelkiismeret, magatartás, megbecsülés, merészség, modor, munka, nagylelkűség, önérzet, önfeláldozás, öntudat, rágalom, szabadság, szándék, személyiség, szokás, szeretet, szomorúság, tekintély, tisztelet, tulajdonság, udvariasság, verseny, vétek.”

Amikor benyit levélből ismert tanárnőm, úgy bukkanok elő a cédulák közül, mint Lucullus a habokból.

— Érdekes szöszedet!

— Fogalomszedetnek használom! Mert nem nyelvleckék ismeretlen szavai ezek. Tudja, a pedagógus mifelénk olyan, mint valami mélyépítő vállalati szakmunkás. Mindig a fundamentumokon dolgozik. Közel húsz esztendeje vagyok itt, érzékelője, tanúja voltam a pillanatnak, amikor a villany, a tévé beköltözött házainkba. Kétségbeesve vettem kartársaimmal együtt, hogy a sugárzott műsor és a befogadók között akkora szakadék tátong, ezek a gyerekek megrekednek benne. Nem mintha gyöngébbek lennének a hasonló korú városi gyerekeknél. Szó sincs róla. A tévé nem kucorodhat a mi ismeretszintünkre, így nekünk kell fölpipiskedni hozzá.

Némely 30—40 perces műsort csoportosan nézünk, értelmezünk. Előfordul,

se témáját, se szókincsét nem fogják föl. Pedig magyarok beszélnek a stúdióban, magyarok hallgatják az innenső végén. A pedagógus a tolmács ezekben a találkozásokban. Szótárak, lexikonok még nem léteznek a falusi házakban, a felnőttek nem használják ezeket a szavakat, fogalmakat.

Különösen az elvont fogalmak mennek el érthetetlenül a fülük mellett. Társadalom szavunkat számtalan összefüggésben hallják, de hogy mi az, kevesen tudják. Fölsimerve a szakadékokat, nagy igyekezettel készítjük a megértéshez vezető állandó értelmi hidakat. Ez magyarázza céduláim létjogosultságát. Minden órát alkalmasnak tartunk a hiányok erőködés nélküli pótlására. Testnevelés. Van olyan gyerekem, aki a nagy udvart kényelemből nem akarja ötször körülfutni. A szétszóródó csoportban elsikkaszt egy kört. Óra végén előveszem.

— Mi a becsület?

— A becsület az utasítás. A tanárnő szava nyomán ötször futni.

— Jól tudod! Te éppen milyen magatartást tanúsítottál!

Forgatja a szemét Dicső Pali. Keresi a kifejezést.

— Becstelent.

— És aki hatszor körül szaladt, azt milyen minősítés illeti?

— Buzgó!

— Túl buzgó — teszik hozzá többen.

Vitatkozom velük.

— De nem dicsekedett vele, nem verte a mellét. A maga öröme futott. Milyen?

— Szerény!

Igy ballagdálunk az ismeretlen fogalmakkal teli élet buktatóit fölszámolva.

Nehéz megfejtésű fogalom az elmélet. Mi az ész? Az ész munkája a gondolkodás. A gondolkodás eredménye az elmélet, és így tovább. A tanár nem lehet önhitt, de szereti látni tanításának eredményét, ami nem egyéb a gyerekek visszajelző öröménél. Amikor egy ismeretlen fogalom udvarába sikerül bevezetni őket, úgy érzik, mintha valami csodálatos, sose látott múzeum belsőjébe vezető ajtót nyitottam volna meg előttük. Szétnéznek benne.

Gyerekeinknek teljesen ismeretlen fogalom az alázat. Alig használjuk. Bemutatásáért vissza kell menjünk a középkorig. Ma annyira nincs, a fogalom is kiveszett nevével együtt. Jól van. Emelt fővel járunk. Ne hajoljunk hétrét, csinált tabuk előtt. De alázattal kellene lennünk a munka, a tudás, a teljesítmény, a kenyér, az öregek iránt. Vagy az alázat fiatalabb testvérenek, a tiszteletnek ténylegességével. A tisztelet is kezd ritka madárrá válni. Nem gyakoroljuk, nem élünk vele, nem várjuk el. Ebből a bokorból való az erény fogalmunk. Szégyelljük számon tartani?

Mi az erény? Rokona-e a jó tulajdonságnak? Ha igen, akkor ismerd meg, fűjjad paraszát, élj vele!

Tudósok kerekasztal-beszélgetésére szedtem össze szakköri gyerekeimet. A jobb fejűek, akár szó szerint elmondják a szöveget, mint egy szép verset, első hallásra is. De hogy a szavakban mi rejlik, milyen fogalmak említődnek, arra nincs válaszuk.

Tehát miről beszéltek a tudósok?

— Arról, hogy az egyén fölsimerheti saját személyes képességeit, kifejlesztheti azt a tudás felső határáig.

— Hogy értsem ezt?

— Azt nem tudom, ki, mi az egyén?

— Az egyén te vagy! Az egyes ember az egyén.

De ez is magas nekik. Magyarázatra szorul. Az egyéniségnek megkülönböztető külső, belső jegyei vannak. A külsőt ők is megtalálják: szőke, barna, magas, alacsony. A belsők kivételének jegyeire is hamar rátalálnak: szótlanság, nótás, vicces. Ez ügyben mélyebbre nem áshatunk. Hallott, sokszor használt, félig értett szavakkal, fogalmakkal is gyöttröm gyerekeimet: szégyen.

Dicső Palcsi, percekig tartó csönd után, menti a helyzetet.

— Szégyen az, ha netalán, nagy játszásaink között, kilóg az angyali bögyöllöm.

Teli szájjal kacag az osztály, a gátlások megoldódnak. Kis ismeretösvény látszik, amelyiken e szó után menni lehet.

Vágó Julis: — Anyám azt mondta egyszer, amikor a néném három napig nem jött haza, hogy szégyenletében elsüllyed.

A tekintélyfogalom homályos. Ki a tekintélyes ember?

Dóczi Annus: — Aki szépen tekint. Szépen néz.

A gyerekek várják igenlésemet, tagadásomat.

Balogh Pista megelőz: — Apám csudálkozásából úgy veszem ki, tekintélyes ember az, akinek tekintélyes a háza, autója, hivatala.

— Akkor a tekintélyesség azt jelenti, hogy drága, hogy nagy?

— Azt, azt — lelkesedik, Szőgi Vince.

A vencsellői rezesbanda nagydobosa a legtekintélyesebb ember a faluban, mert a kétméteres klarinétos fejről talpon állva leeszi a lakodalmas paprikást!

A belső értékekből következő tekintély ismeretlen a gyerekek előtt.

— Mi a szabadság?

— Szabadság az, amikor kicsöngetnek az óráról. Nagyobb szabadság a vakáció.

— Szabadság az, amikor annyit ehetek, amennyi belém fér.

— Szabadság az, amikor apám felültet a traktorjára, és engedi, hogy kormányozzam.

— Szabadság az, amikor a testvéremet nyolc napra hazaengedik a katonaságtól.

— Legnagyobb szabadság volt az, amikor apámat kieresztették a börtönből. Ahogy hazaért, az ablakba dobta a batyuját, háromszor hosszára futotta az utcát, csak azután jött a házba.

Történelemórákon nyitogatom a szemüket, kik, mikor mekkora életáldozatokat hoztak a szabadságért. A teremtésfogalmunkról törpécske ismeretek tanýáznak a gyerekeim között.

— Kozák sógor úgy földhöz teremtette a bátyámat, hogy alig bírt föltápázkodni.

— Öregapám sokszor elmeséli, hogy 11 gyereket nevelt föl, s akármilyen szorult esztendő is volt, mindig beteremtette a kenyérnek valót.

— Busa bátyámat a fülem hallatára szorongatta a kocsmáros az adósságért. Az fogadkozott, hogy msánapra, a föld alól is előteremti. Biztos voltam benne, hogy kincset tudott valahol a határban, s éjszaka elment kiásni.

Azt a fajta teremtést, amely a munka, a tudás révén állít elő új értékeket, a nyolcadikosaim se akarták beszélgetésünkig ismerni. Azt, hogy az ember a teremtő, s hogy egyetlen értelme életének a teremtés!

— Igazi embermelegű műhelyt teremtett maga köré — nyugtázom az eddigieket.

Nem ráhagyós ember. Vérbeli tanár. Mindenre magyarázattal szolgál.

— Műhelynek nem mondanám. Ez a fogalom az íróknak, festőknek, tudó-

soknak fűt és világít. De ha apám műhelyére gondolok, harmados kukorica-földjére, rendben tartott udvarára, amelyiken talán minden szál szalmát megszámoltt, akkor műhely. A tanterem a gyerekeimmel, s velem. Aprólékos munkával, magunkat nem kímélve, műhelyünk.

Télvizek idején apám az istálló fakilincset olyan gonddal készítette, ahogy aranyműves az ékszert. Kedvét, örömét találta az örökös teremtésben, s abban, hogy hasznosan haladjon vele az idő. Szerette minden percnél a kézzelfogható eredményét látni. Az ilyen, otthonról való szokás, úgy látszik a természetemben lehet. Szerettem megművelni, uralni a rám bízottakat!

— Akkor a tanárnőnek sok sikerrel kedveskedik az élet!

— Akadémikusok, híres emberek nem kerültek ki a műhelyemből! Terheket vívó, dolgos emberek elég sokan. A magam mértékével centizve, én ezt sikernek tartom. De hát vereségek is jönnek. Kisebbségek, nagyobbak. Csalódások. A legfrissebbet, ha érdeklő, elmondom. Családi okok miatt Karcsáról ötödik osztályomba került egy eleven eszű, ugrifüles kisgyerek. Németh Pálnak hívják.

Karcsai honismereti tanára, Nagy Géza is fölismerhette a gyerek jó képességeit, falukutatásaiba rendszeresen bevonta. Az ott szerzett tapasztalatait itt is használna forgattuk. Minden hetedikessel a további sorsáról beszélget a tanár. Palitól is kérdezem elképzeléseit. Minden gyerek másképp reagál az ilyen érdeklődésre. Ötven százalékuknak semmi nincs. További 25 százalékuknak a szülők, rokonok sügnak. Alig egynegyedüknek létezik hallott, látott szakmáról elképzelése. De elhatározott elég kevésnek akad.

Németh Palcsi kereken kijelenti, ő tanult kanász akar lenni! A mi falunk viszonylatában ez nem nagy csudát jelent. Még itt élnek közöttünk a pásztorok. Városon az ilyen kijelentés böcsmérlesnek minősülhet. Nálunk ez nagyon megbecsült, természet ölen járó, szépséges szép kenyérkereset. Az igazság az, hogy én a majdnem húszéves tanárkodásom alatt ilyen vágyálommal nem találkoztam. Kérdelem is a fiút, honnét veszi az elképzelést?

— Öregapám öregapja is gulyásul, kanászul élt. Anyai ágról való Terjék nagyapám tudó kanásznak számított. Én meg tanult kanász akarok lenni!

— Dehát a tudós kanász, meg a tanult között mi különbséget teszel, Palcsi?

— Terjék öregapám: tanulatlan létére volt tudósa a jószágoknak. Szóval nem iskolában szedte össze az ismereteit. De tudta a kondát gyarapítani, gyógyítani. Igaz, állítólag rontani is tudott. Szerették, félték az emberek. A kint-hálós csürhe mellett kétszer is fialt a koca. Némelyik gazda ősz felé egy anyával egész falka malacot hajthatott haza öregapám keze után. De ő úgy parancsolt a jószágoknak, akár őrmester a csapatának.

Mesélik, egy tikkadt nyárban nagyon megszomjazott egy kis hűvös borcskára. A kocsmá messzi a falu alatt. Ráparancsolt a kondára, mert idomított kutyája éppen nem volt az uralma alatt, hogy menjenek utána a dűlőutakon, amik mellett ott kalászt a búza, zöldellett a here, susogott a kukorica, hogy de egy szál terményt le ne harapjanak. A csürhe libasorban ment öregapám után.

Mai ember — folytatja Palcsi — könnyen azt mondja, nem igaz! De hát a tévében is láttam cirkuszban szereplő, számoló malacot. És a parlagi disznó is olyan okos, ha idegen helyre eladják, s az óljából kitörhet, egy vágóban tíz—húsz kilométerről hazatalál, mert vágyik a testvérei után, vagy a honvágy kergeti. Sose járt úton is hazamegy. Tud tájékozódni. Ezzel az őszömmel esett meg állítólag az az eset, hogy más határrészben a Setét érben kanászlóban érte utól egy nyári melegben a szomjúság. Segített magán, delelőben le-

pihentek az állatok, rájuk parancsolt, hogy a dagasztó sárból ki ne mozduljanak, amíg ő vissza nem ér. Na, besietett a faluvégi Hermán kocsmába, s kikerítte a borát, egy pohárral, kettővel belül is eresztett belőle, amikor a községi elöljáróság is oda érkezett éppen. Hasonló szomjúság hajtotta őket bizonyosan. Ráripakodtak az öreg Terjékre, hogy merte őrizetlen hagyni a csürhét, ha megpocskolják a termést, hát arra rámehet az egész évi bére. A találkozásnak nem örült öregapám, hiszen nem volt ő lógós, lazítós, s most így pironogatják. De szó nélkül nem hagyta. Azt mondta, kárba nem mehet az ő kondája, hiszen kiképzett csürhe az.

— Na, hiszen — huzakodtak vele.

Mire ő:

— Fogadjunk tíz liter borban, hogy ide tudom parancsolni őket.

Az elöljáróság biztos volt abban, hogy Terjék elbukja a fogadást. Kézbe csaptak, állt a fogadás. Öregapám kiállt a kocsmá elé, háromszor beletutult a cindudába, háromszor kondított a karikás ostorral, visszament inni. Mire harmadszorra emelték volna a poharukat, nagy porfelhőt kavarva, sárkolonccal a szőrök között, zörögve ott karéjozta körül a kocsmát a konda. A kanok az ajtóval szemben, mellettük az anyakocák. Sietésüktől csurgott a hab a pofájukról. Az elöljáróság elnémult egy pillanatra. Fizethetnékjük nem lett nagyobb a látványtól, elkezdtek csürni, csavarni a dolgot.

— Most elmegyünk megvizitálni, hogy útjuk közben ejtettek-e kárt a terményben.

Nagyapám úgy volt vele, hát csak menjenek, induljanak. De ahogy kileptek, a nagykanik, a Szultán, a Göndör meg a Pálcás, feléjük indultak. S a csürhe minden tagja úgy állt köréjük, mint a szuronyos katonák.

Na, nem is vizitálták aztán a konda nyomát.

— Apai öreganyám részéről is élt egy gulyás őszám. A tehenség oldaláról tudott sokat. Egy ízben a karcsiaiak vérfrissítésnek új bikát vásároltak. Szép kormostarka, vasalt szarvú apaállatot. Amikor megérkezett az újhelyi állomásra, jött a sürgöny, azután a telefon, hogy menjenek érte, de sokan, mert már szétveri a vagon. Ment is Lovas öregapám, hát ahogy odaér, látja, hogy a vagon egy mellékvágányon, négy csendőr körülötte. A bika bömböl veszedelmesen. Öregapámnak integetnek, hogy közel ne menjen. A bika meg a bevásárolt gombos szarvával vágta úgy a vagon oldalát, mintha fejszével bontogatná. A deszkázat szilánkjai röpdöstek szerteszét. Öregapám meg lelkei, hogy biz neki oda kell mennie, mert a bikáért jött.

— De hát egyedül — csudálkoztak el a csendőrök. Jöjjenek húszan, egy kazal kötéllel, akkor elbírnak vele. Ők is azért őrzik, ha kiszabadítaná magát a vagonból, inkább agyonpuffantják, hogyses valami emberben kárt tegyen!

Öregapám meg azt mondta, hát hogy jöhetnének ide húszan. Hisz nekem kell ezzel egymagam elbánjak. Nem őrizzük húszan a gulyát! Egy vasutassal a vagonajtóhoz támasztották a rampát. Mikor a kirozott deszkákon a kormospofájú kidugta az orrát, öregapám a szemébe nézett szigorúan, háromszor beleköpött, s elment tíz lépésre a vagonról. Botokkal kinyitották a gördülő ajtót. A bika szépen lelépdelt róla, odaballagott öregapámhoz, a vállára tette a pofáját, beleszusogott a fülébe.

De öregapám rá se nézett. Oldalvást szolt neki:

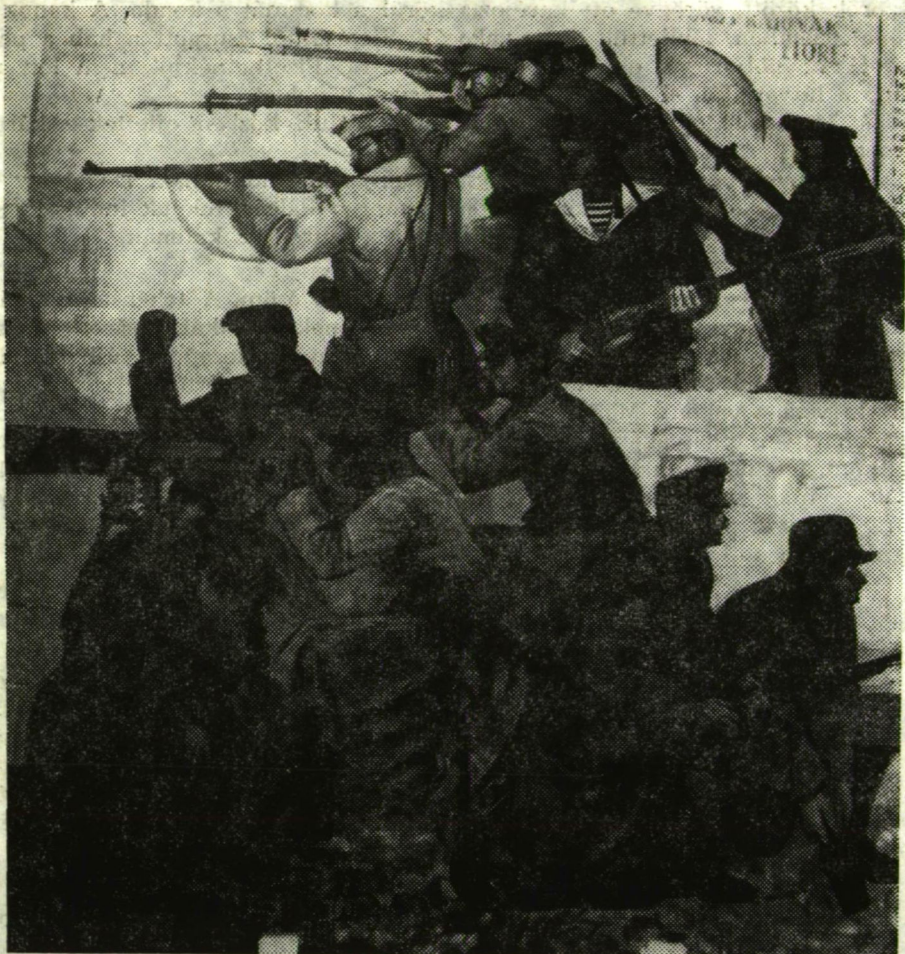
— Gyere betyár, utánam. A vad bika úgy ment a lába nyomában, ahogy kézhez szoktatott kisbárányok szaladnak a juhász után.

Ezt a szép szakmát az őszám tudákossággal uralták. Szeretném én igazi

tanultsággal uralni. Ezért akarok iskolába menni. Németh Palsi jelentkezett az állattenyésztési szakközépiskolába. Nem vették föl! Nem fért be.

Szaladoztam én mindenfelé. Eljutottam a megyei elnökhelyetteshez. Ő, hogy évet ne veszítsen a fiú, kinyitotta előtte a csirketechnikum kapuját. De hát pályatévészett a gyerek! Nem a csirkékkel akar foglalkozni. Szokásom ellenére rettenetesen kifakadtam az elnökhelyettes előtt. Hát a kanászok utódai a kanászok iskoláiba sem találnak maguknak ülőhelyet?

KURUCZ D. ISTVÁN FALIKÉPE (RÉSZLET)